

MINISTER (139) *sb m*

e jasne.

sg N minister (21). $\diamond$ *G* ministra (4). $\diamond$ *D* ministrowi (3). $\diamond$ *A* ministra (9). $\diamond$ *I* ministr(e)m (10). $\diamond$ *pl N* ministrowie (38). $\diamond$ *G* ministr(o)w (20). $\diamond$ *D* ministr(o)m (4). $\diamond$ *A* ministry (16). $\diamond$ *I* ministrami (8), ministry (3); -ami *GrzegRóżn, SkarŻyw, MWilkHist, CzechEp, PowodPr, SkarKaz*, -ami : -y *WujJud* (1:2), *SkarKazSej* (1:1). $\diamond$ *L* ministrach (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. Osoba uprawniona do pełnienia czynności związanych z kultem religijnym (138) :

a. *Duchowny protestancki, pastor, mistrz zboru reformacyjnego* [*ministri Evangelii – kaznodzieje, doktorowie Mącz 222b*] (121) : *iam* [...] Plebaná ze wšytkim Papietwem Dyabłom dał: y od Ewanielikow Miniftrám łobie wzięł. *OrzRozm* II3, F4v; Spowiedź Luterška rozmowá z Miniftrém. *WujJud* 84 *marg* [*idem Nn4*]; czemuż Miniftrów kápłany zwác niechcecie *WujJud* 148, 85v, 142v, Mm6v, Nn4; Kto dla tego Miniftry lekce waży iż cudow nie czynią ten sie ná łámega Bogá targa. *CzechRozm* 187 *marg* [*idem ***], 186, 187, 204, **, **8; słuchaymy iáko [*papież Leon I*] vczył: á ielli fię łtemi nowemi dziliefłzemi Kościołowi Rzymškiemu przeciwnemi Miniftrámi zgadzał. *SkarŻyw* 320, 520; *NiemObr* 23 [2 r.], 24, 25; *PowodPr* 35, 37; [*heretycy*] kápłany rospędzili/ dochody kościelne ná pożytki łwoie obrocili. á drugie niespráwiedliwie y gwałtem Kátholikom odiáwłzy: miniftrámi łwemi ofádžili. *SkarKaz* 453b, 384a, 418b, 578b; [Minifter. Miniftrowie łá łługámi Chriřtułowymi/ a łzáfárzmi táiemnic Božych. 1.Kor 4.1. *CzechNT* Vv v].

minister czego (1): *Marćin Czechowic Zboreczku máłego w Lublinie y okołó Minifter: Łáłki/ pokoiu/ y miłofierdzia/ od Bogá Oycá* [...] wiernie žyczy y winřzuie. *CzechRozm* A2.

minister czego [= *služący czemu*] (2): *W.K.M. Wierny poddány Stániłław Sárnicki Minifter Ewányeliey Pána Kriřtułowey. SarnUzn* A3v; *ActReg* 16.

W połączeniu określeniem przynależności wyznaniowej[*w tym: minister aryjański* (2), *ewanjelicki, ewanjelijej (Pana Krystusowej)* (2), *kalwiński, luterski* (3), *mansfeldski, nowokrzczeński* (2), *saski, siedmigrodzki, tygurski, zwinglijański; minister + określenie* (11), *określenie + minister* (5)] (16): *SarnUzn* A3v; że Luter troebę przed śmiercią przeciw Zwinglianom kšiąžki nápiłá/ gdzie ich hániebnie fuka y gromi/ ktory^m Miniftrowie Tygurfcy zásię wnet odpowiedžili. *WujJud* 11; *SkarJedn* 100; y łpytałem go: gdzieř fię chceř obrocic? do Luteryanow powiáda. y ták przyzwawłzy Miniftrá Sáłkiego/ zgináł ná duřzy y ná cíele. *SkarŻyw* 369; dáie o łobie łpráwę przecz mnie Miniftrá/ raz *Arryáńskie*⁸⁰/ drugi raz *Nowokrzczeńskiego* iáko *I.M.* zowie/ y z vcžniámi moimi/ *Antychriřtem* teř po beřtyey názwáł. *CzechEp* 324; *Ochinus* [...] chwaleł y zálecał/ iednego Luterškego Miniftrá pořtepek *ReszPrz* 42; czytay *Wyznánie Miniftrów Mansfeldških: odpowiedź Bákáłarzew Wittemberških. ReszPrz* 61, 42, 68 [2 r.]; *ActReg* 16, 18; (*marg*) *Servetus lib. de erroribus Trinitatis. Miniftri Tranřlyuani* [...] (–) gdyż z tego tám Páńřtwá wyłřzy [...] kšięgi *Serwetá Herefiárchy/ y inřlych Miniftrów Siedmigrockich PowodPr* 33; áby *Aryáńcy* ábo *Nowokrzczeńcy* Miniftrowie mieycá tu w *Koronie* nie mieli. *PowodPr* 36.

W połączeniu z imieniem i (lub) nazwiskiem (2): SarnUzn A3v; niechay kto chce weyźrzy w ich włałne wyznanie/ ktore dał wydrukować Sebáltyan Miniłter [errata zmienia: Munłter] CzechRozm 166v.

W połączeniach szeregowych (2): ktoby koscioły katolickie Zbory Ewangelickie. Cerkwie Ruskie [...] gwałtownie nachodziły [!] y tam osobom sługom Kapłanom Ministrom, Popom y inszem sługom Nabozenstwo odprawuiącym gwałt iaki, łupiestwo, albo Vsilstwo czynił. Tedy [...] Vrząd Starosci [...] powinien [...] takie [...] sądzić y nagardle karac ActReg 17; WujNT 201.

W przeciwstawieniu: »kapłan ... minister« (1): mowili Połłowie/ iż my Kápłanow Rzymłkich od Biskupow mieć niehcemy / mamy my Seniory łwe/ od ktorych Miniłtry łwe mamy. OrzRozm I2v.

W porównaniu (1): tedy iako Miniłtrowie konfesią Augłpurłką ná włyłtkie choć przeciłwne łekty: ták Prokuratorowie náłzy práwo/ zwálłzczá nowe Conłtitucie/ ná włyłtkie choć przeciłwne cauli/ iáko wołkowego nołá náciągną PowodPr 64.

Wyrażenia: »ministrowie duchowni« (1): Niehcemy być pod Kłiężą/ zwierzchnołci ich niewyznawamy [...] Miniłtry Duchowne łwe ołobliwe mamy. OrzRozm C3v.

»usługowanie ministrow; ministrowie słowem usługujący« [szyk 2:1] (2:1): nie wiem iáko mam o Zborze tym rozumieć/ y o włługowániu teráznieyłzych Miniłtrow? CzechRozm 189v; iż Zbor iego [Chrystusa] niemoże być bes niego budowán przez Miniłtry łłowem włługuiące CzechRozm 204, 182v.

Szereg: »kapłani i ministrowie« (1): że Declaruiemy się iż słułby y Małzenstwa Ktoreby Kapłani Katolicyi [!] Ministrowie Ewangelliey ktoreykolwiek religiey Chrzescianskiey Popiey Greczkiey tak Katholikowi iako Ewangelikowi albo Grekowi [...] dawali firma etlegitimo bydz rozumiely ActReg 16. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

Przen: O każdym wiernym słułdze bołym (3): Nigdy nie winuie Zydow Kryłthus iż nie ználi Bogá łłtnołci/ [...] áni pokazuje inłzey przyczyny złołci y okrutnołci ich przeciłwko iego Miniłtrom/ iedno tę iż nie znáią Oycá Kryłtułá GrzegRóżn E3.

Wyrażenia: »minister Krystusowy« (1): Nam thedy ktorzykolwiek miniłtrámi iestelmy Kryłtułowemi y członkámi ciáłá iego/ trzeba łię pilnie łtárác GrzegRóżn F4v.

»wierni ministrowie« (1): Dawa znác iż Kryłtus rokázuiie włyłtkim łwoim sługam [...] áby wierni Miniłtrowie iáwnie á łtátecznie/ nie żárty [...] mowili przeciłw Aniołom/ to iest tym fáłelznym nauczýcielom BibRadz II 138b marg.

α. *W pismach katolików: kapłan heretycki; także zwolennik herezji (często z odcieniem złołliwołci i ironii) [minister heretycki, predykant, kaznodzieja kalwiński, luterániłki – magister falsorum de Deo dogmatum Cn] (71):* Duchowny [urząd] kołdzy idłzie z Rzymu od Papieżá: Swiecki [...] idłzie w Polłłce od Krolá. Otoż łye vrodził v nas w Polłłce iakił Senior trzeci od Krolá/ y od Papieżá rozny/ ktory Miniłtry łwe włałne ma OrzRozm I3; máią tész Kácérłtwá Miniłtrá łwoiého/ ále Ołtarzá nie máią/ ktoremuby ten to Miniłter łłułzył OrzQuin 12; Czyli Kálwin/ Bezá/ y wálzy Miniłtrowie Angiołowie á nie ludłzie [...]? WujJud 32v, 30, 148 [2 r.], Mm6v; Luteranow/ Zwingliánow/ Nowokrzczelncow Synágołi/ próžno łię Kołłciołem Bołym pokrywá. [...] Przeto łamołłániłcy łą ich Miniłtrowie/ [...] łami łobie moc Bołką do kazániá y czynieniá łakrámentow przyczýtáią SkarJedn

34, 20; Kácermistrzem fą nie tylo Miniſtrowie/ ále y inni iády Heretyckie podáiacy *SkarŻyw* 59; Stároście Anthyocheńkiemu ktory był Márcyonistá Heretyk/ y wiele złego Kátholikom czynił/ żona iego bárzo chorą będąc/ od fwoich Miniſtrow pomocy ſzukála *SkarŻyw* 86, 59, 203, 213, 371, 372 [2 r.], 373; będąc kátem/ obaczywłzy ſię/ iż dáleko pocźciwiey być v Lutheranow Miniſtrem [...] wziął ſwięcenie ná Luterſkie kazánie/ od ktoregoś Burmiſtrzá/ álbo Sołtyfá *ReszPrz* 42, 43 *marg*; *ReszList* 173; v haeretykow co głowá to rozum/ co Miniſter/ to też inſza wiárá. *WujNT* 676, 97, Vyyyy4v, Aaaaaav; *PowodPr* 42; *SkarKaz* 206a; W Węgrzech gdzie wſzytko heretycy w woſłku z miniſtry ſwemi ná Turki idą/ prędko przegrawáią. *SkarKazSej* 685b.

W przeciwstawieniach: »kapłan (4), papież (3), biskup (2), pasterz (2), prostak ... minister« (12): *PAP*. Thedy Krol winien pod ſwą Przyſięgą/ bronić tego Kościoła w ktorym Papież rofkázuie/ á nie tych pokátnych kościołow wálznych/ wktorych wálzy Miniſtrowie róźliczne błędy ſieią? *OrzRozm* F3v, F3; Miniſtrowie nie fą páłterze porządnie powołáni. bo im PIOtr nieotworzył do Owczárniey. *WujJud* 30 *marg* [*idem* Mm6v]; wálzy Miniſtrowie nie więcey mogą odpuſzczáć grzechy/ iedno iáko ktory Szwiec ábo Kráwiec: poniewálz nie fą kápłani/ porządnie ná ten vrząd powołáni. *WujJud* 88; Lecź wálzy Miniſtrowie nie fą profłacy/ ktorzy ſie gdy krzczą groſzá wſtydzą/ ále tálar álbo czerwoný złoty bárzo rádźi wezmą. *WujJud* 161v, 85v, 148 *marg*, Mm6v [2 r.]; *WujNT* 736; *SkarKaz* 608b [2 r.].

Wyrażenia: *obelż*. »minister brogowy [= przymiotnik od „brog” ‘szopa, stodoła’]« (2): y tu teraz w Rzymie [...] zá mądrym ſprávowánim tego to ſzterniká łodki Bożey/ táki pokoy/ táka opátrność/ [...] iżby ſie wſzyfcy Miniſtrowie Brogowi/ chocia y z pomocą Tygurſkich/ Genewſkich/ y Wittemberſkich bálwanow zmowili/ iednegoby domu ſpokoynicy [...] ſprávowáć nie mogli. *ReszList* 185, 183.

»minister heretycki« [*szyk* 3:1] (4): *WujNT* 44, 349, Dddddd; wnetze heretycy kościoły wydźieráć/ Kátholikom imioná odeymowáć/ dzieſięćin bronić/ ná duchowne dobre náiezdźáć/ miniſtry heretyckie ſtáwić/ [...] poczęli. *SkarKazSej* 700b.

»minister kacerski« (1): A dziſ Miniſtrowie kácerſcy biorą ſobie vrząd kazánia y ſzáfowánia Sákrámenty/ oprócz dozwołenia y potwierdzenia przełożonych kościoła powłzechnego. *WujNT* 452.

Szeregi: »biskupi i ministrowie« (1): widzę/ że wybieráią tu [*w Polsce*] ſobie niektorzy łámi przes fye Biſkupy y Miniſtry: á czemu też nie Krolá. *OrzList* hv.

»minister i dyjakon« (1): Miniſtrowie tylo v nich [*u heretyków*] y dyákonowie zoſtáli/ á kápłanow nie máią. *SkarKaz* 608b.

»kaznodzieje i ministrowie« (1): Przez ſmoká rozumiey ſzátáná [...] á przez fáłszywego proroká/ káznodzieie y miniſtry Antychriſtowe *WujNT* 875.

»lewitowie i ministrowie« (1): Komuź lewitowie y miniſtrowie ſłużą gdy biſkupow y kápłanow nie máłz? *SkarKaz* 608b.

»mistrz i (ani) minister« [*szyk* 1:1] (2): żadnego ielźcze Miſtrzá áni Miniſtrá nie mieli [*kacerze*] [...] ktoryby to dziſ co wczorá/ to ſiedzác co ſtoiąc piſał y vczył. *ReszPrz* 54, 61.

»ofiarnik abo minister« (1): iż o Bozkich rzeczách zwyczáynymi ſłowy mowić mamy: [...] A ſtrzegąc ſie nowych od heretykow wymyſlonych: iákie fą [...] ofiárownik ábo Miniſter (miáſto kápłaná) *WujNT* 736.

αα. *W grze słów ze złośliwym przekręceniem (2) :*

»mnistry [= *minstrel* 'wędrowny śpiewak i poeta'] minister« (1): którzy [*nowi prorocy*] mniemają/ że to wżytko wtaniec kiedy orgány fłyszają/ [...] iákoby muzyká nie dáley fie nieściągá! ieno iáko iey on był świádo^m/ poki fie był z mniŕtirá w miniŕtrá nieprzewierzgnął. *KochWr* 38.

»synister [= *lac. sinister* 'szkodliwy, przeciwny'] ... minister« (1): Pytam cię od kogo Koronowany Krol náŕz Polŕki ieft? od wáfzychli Syniŕtrow/ chciałem rzecz Miniŕtrow/ czyli od Papiežá Rzymŕkiego/ ręká Arcybifkupá Gnezneńŕkiego? *OrzRozm* F3.

ββ. *Zwolennik herezji jako sluga Szatana (17) :* Prawdá/ żec to Szátan [...] przez was fwe Miniŕtry broi *WujJud* 4v, 231; *ReszList* 184; Gdyž y łam Szátan przywodzi piŕmo przeciw Chriŕtułowi: á což zá dziw že ie tákiež przywodzą Miniŕtrowie iego przeciw Koŕciołowi? *WujNT* 208, 16.

Wyrażenia: »bezbožny minister« (1): zá chytróŕciá á zdrádá bezbožnych Miniŕtrow Szátánŕkich/ ktorzy z inąd wyŕwieceni/ do nas iáko do łtoku iákiego beŕpiecznie vćiekáią *WujJud* A8v.

»minister szatański, czártowski« [*szyk 2:1*] (2:1): *WujJud* A8v; *ReszPrz* 75; Włafny znák haeretykow/ odłczepieńcow y oderwáncow ieft/ od Kátholickiey wiáry odłtępowác/ y przyŕtawác do náuk obłędnych/ miniŕtrow czártowŕkich. *WujNT* 728.

Szeregi:»minister i heretyk; minister i herezyja« (1;1): Náŕtawáią Heretyctwá ále prętko giną/ á co Miniŕter y Heretyk/ to nowiná. *SkarJedn* 23; heretycy [...] przeŕładowác koŕcioł Božy pocželi. y do tego czáfu przekłete práwo/ duŕze ludzkie miniŕtrámi y herezyámi zábija. *SkarKazSej* 700b.

»nieprzyjaciel wiary abo heretycki minister« (1): Iáko y ten ktory nieprzyjaciela wiáry/ ábo Haeretyckiego miniŕtrá przyimuie/ sftáie fię tež vczęsnikiem niezbožnoŕci iego. *WujNT* 44.

»szatan i (albo) ministrowie; szatan z ministry« (4;2): Młzá s. łzátan z łwemi Miniŕtry gáni y pŕuie. *WujJud* 231 *marg* [*idem* Mm6]; toć łą twoie wykřety Szátanie/ y twoich Miniŕtrow. *WujJud* 247, Mm6; y ktož fię łzátaná albo iego Miniŕtrow bać będzie? *ReszPrz* 6; *WujNT* 16, Aaaaa4v.

b. *Duchowny katolicki (12) :*

α. *Najwyższy przełożony zakonu; tu generał a. prowincjał zakonu franciszkanów (10) :* Woyćiech Fontanus [...] łtarłzym był vczynion v S. Fránćifŕká w klaŕtorze: potym od łwey bráćiey/ [...] vdawion (*marg*) Miniŕter zabit. (-) *BielKron* 416v; težem fie tego wczorá łpowiedał przed Miniŕtrem co ieft v Fránćifŕkanow *RejZwierc* 27v; *SkarŽyw* 543 [2 r.]; *ArtKanc* 16v žp.

W połączeniu z G sb od nazwy prowincji (2): Vczyniony [šw. *Bernardyn*] Miniŕtrem ziemie ŕwiętey/ to ieft Hieruzálem/ y tám duŕz miedzy pogánłtwem łzukał. *SkarŽyw* 462; y łam [šw. *Antoni*] był pierwfzym lektorem y łtarłzym nád náuká Theologiey/ [...] łpráwował y bráćią chwálebnie/ Miniŕtrem będac ziemie Emiliey. *SkarŽyw* 544.

Wyrażenie: »minister zakonu (mniejszego)« (2): SYxtus Albo XYxtus czwarty rodem Ligur/ Fránćifŕek przed tym rzeczony/ Miniŕter zakonu mnieyŕzego/ na łtolec Papieŕŕki wybran *BielKron* 189v; *SkarŽyw* 463.

Szereg: »minister to jest jenerał [czyj]« (1): Tegofł roku mieli Fránćifŕkanowie kápitułę Generálŕką w Alfyzu: o ktorey [šw. *Antoni*] dowiedziawłzy fię/ [...] tám łzedł pytaiac/ co mu [...] Miniŕter/ to ieft Generał ich náŕtárŕzy czynić/ [...] kaže. *SkarŽyw* 543.

β. *W protestanckich pismach polemicznych (2)* : á z Kátholikow málo nie wízyfcy/ mowi X.K. v nich íą Miniftrámi *CzechEp* 358.

αα. *O papieżu (1)* : Iż teź te^{gō} Miniftrá y vcźnie iego zowę Antychriftrámi: czynię to zá powodem iego *CzechEp* 323.

c. *W odniesieniu do czasów biblijnych (4)* : Gdyź tedy Kriftus íełt głowá wízytkich Prorokow y Miniftrów *BibRadz* I 120v *marg* [2 r.]; *WujNT* 841 [2 r.].

[*Wyrażenie*:»ministrowie Belowi« = *sacerdotes Bel Vulg*: Y przyfzedł król z Dánielem do zboru Bel. Y rzekli ministrowie Belowi [káplani Belowi *Leop*] *WujBib Dan* 14/10 (*Linde*).].

d. *W odniesieniu do starożytnej gminy chrześcijańskiej (1)* :

Wyrażenie:»minister kościelny« (1): że to był ítárodawny v Krześcian obyczáy/ przy obierániu Miniftrów Kościelnych [*in electionibus ministrorum Ecclesiae*]/ íź ktory miał być obran/ tego imię wízytkim íáwnnie oznáymowano/ żeby w niem czego niebyło/ coby go do posługowánia Zborowego niegodnym czyniło *ModrzBaz* 46.

2. *Włodarz, szafarz* [*minister* – słuźebnik *BaerBydg*; – słuźa, pomocnik *Mącz* 222b; – słuźa *Calep*; słuźa, słuźebnik, pacholek – *minister Cn*] (1) : [*Cerberus do Lucypera*] Będziem wáđzić/ mnichy/ popy W kárcźmie niewiáły y chłopy. W Szpitalu báby z dźiádámi W dworzech pány z miniftrámi. *MWilkHist* E4.

Synonimy: **1.a.** *mistrz, ofiarownik, predykant*; **b.** *kapłan*; **α.** *jenerał, przeor, prowincyjał*; **c.** *kapłan*; **2.** *szafarz, włodarz*.

Cf **MINISTRANT**